

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
תחום חינוך אתוני
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

בס"ד

בעין חינוכית

בעין חינוכית מספר 83, ט"ו בכסלו תשע"א

הכפר העברי נווה יעקב – עשייה ציונית-דתית מצפון לירושלים

ד"ר יוסי שפנייר, ראש ההתמחות ללימודי ארץ ישראל

רקע

במסגרת הנושא השנתי "הנני – שלחני" שמודגשים בו ערכים חינוכיים של תרומה ומסירות לעם ולמדינה; ולכבוד חודש הגבורה, נספר על פרשה של מסירות נפש המתובלת בהרבה ציונות ואידאולוגיה צרופה שרבים מתוכנו לא מכירים.

כפר עברי – עקרונות התיישבות ורכישת קרקע

בח' בתמוז תרפ"ד (1924) הונחה אבן פינה להקמת יישוב ציוני-דתי מצפון לירושלים. היישוב הוקם בתוככי יישובים ערביים בידי אגודת "הכפר העברי" מייסודה של "המזרחי הצעיר הארץ-ישראלי". הרעיון להתיישבות התפתח משום שבאותה תקופה צעירים רבים עזבו את הארץ בגלל קשיי החיים. **כדי לעצור את התופעה החליטו במזרחי הצעיר להציב בפני הצעירים אתגר התיישבותי של הקמת יישוב במקום מרוחק.** היישוב נקרא נווה יעקב (על שם הרב יעקב ריינס, מייסד המזרחי). על פי התקנות כל חבר נדרש לעבד את אדמתו בעצמו או בעזרת פועלים יהודיים ועל בסיס ההלכה היהודית. עבור היישוב נרכשה משבצת קרקע בקילומטר השמיני צפונה לירושלים, בסמיכות לדרך המחברת את ירושלים עם שכם.

ייסוד המושבה וההתבססות במקום

לאחר הרכישה חולקה אדמת המקום למאתיים מגרשים, חלקם לבניין וחלקם לנטיעות. כל מתיישב שילם סכום של שלושים לירות עבור מגרש של כשני דונם וחצי. מאה וארבעים איש ועוד חמש חברות הוציאו מכספם הפרטי כדי לרכוש אדמות במקום מסוכן זה שעתידו לוט בערפל. רוב המתיישבים היו ציוניים-דתיים, חברי הסתדרות המזרחי הצעיר. מהם היו בעלי מלאכה ואומנות, מורים ופקידים, סוחרים,

שידעה צפון ירושלים. היישוב שסבל מניתוק וקשיים אחרים סבל מהתקפות ומהרעשות ארטילריות. החלק האחרון של הלחימה התרחש בימים ה'ח-ה' באייר תש"ח. במשך ימים ארוכים הצליחו מעט התושבים להגן בחירוף נפש על יישובם ולהדוף את התוקפים הרבים בעלי הנשק העדיף. רק לאחר ארבעה ימי לחימה קשים נאלצו תושבי המקום לסגת מיישובם. הם יצאו אור לח' באייר וצעדו רגלית בלילה להר הצופים כשבידם מעט מרכושם. לאחר פינוי המקום החריבו אותו הירדנים ובנו במקומו מחנה צבאי. הדבר היחיד ששרד היה בור המים.

גבולה הצפוני של ירושלים

לאחר 19 שנים שהמקום היה שומם שוחרר האזור במלחמת ששת הימים. ירושלים התרחבה, ובשנת 1970 הוקמה במקום השכונה הצפונית של ירושלים כחלק מהקפת העיר בטבעת התיישבות יהודית. השכונה נקראה "נווה יעקב", על שם היישוב שנהרס, אשר נקרא כך על שם הרב יעקב ריינס, מייסד המזרחי.

אם כיום גבולה הצפוני של ירושלים מגיע לנווה יעקב ולאזור התעשייה עטרות, זה בעיקר תודות לאותם מתיישבים ציוניים-דתיים ראשונים שאמרו "הנני". מתוך אמונה בחובתם לפעול למען הכלל הם עשו מעשה. במסירות ובהקרבה הם הקימו נקודת יישוב חקלאית מצפון לעיר וקבעו בכך את מרחב התפשטותה.

פועלים מקצועיים ואנשים העוסקים בגידול פרות ומכירת חלב ותוצרתו. גילם נע מעשרים עד חמישים. בחודש אב תרפ"ה (1925) נכנסו המשפחות הראשונות לגור במקום. עד שנת תרפ"ט (1929) נבנו במקום עשרים ושישה בתי אבן וארבעה צריפי עץ.

הקשיים בתחילת הדרך היו רבים. בין השאר קשה היה לעבד את האדמה ומקורות המים היו דלים ביותר. כדי לפתור את בעיית המים, לפחות חלקית, חפרו במקום בור מים שהכיל 650 מטרים מעוקבים מים, אך כמובן שלא הספיק לכל הצרכים.

עליות ומורדות בהתיישבות

בימי ה"מאורעות" התנאים נעשו קשים ביותר. היישוב סבל מהתקפות פורעים ערבים, והתקפות על התחבורה בכביש המחבר אותם לירושלים היו דבר יום ביומו. משום כך פקד משבר את היישוב בשנת תרפ"ט (1929) וחלק מהתושבים עזב את המקום בגלל הקשיים. אחרים דבקו בשליחותם: במהלך השנים התאושש היישוב, המשק הורחב, הוקמו רפתות ולולים ועובדו שדות. בעשר השנים האחרונות לקיומו כיישוב עצמאי (תרצ"ט-תש"ח, 1939-1948) – הכפר התבסס בצורה יפה והגיע ליציבות מסוימת. היו מספר ענפים ששגשו וואף הגיעו נופשים להתארח בקיץ בזכות תנאי האקלים הנוחים.

נפילת נווה יעקב ואחריתה

סיפור עמידתה של נווה יעקב במהלך הקרבות במלחמת העצמאות הוא מהמרתקים והכואבים

א. בין שורות סקירתו של ד"ר שפנייר טמונה גם אמירה חינוכית מרתקת. כדי להתמודד עם בעיות חינוכיות של הנוער – לא דאגו להם לחונך אישי, למועדון חברתי או לטיול עם אטרקציות, אלא הציבו בפניהם אתגר קשה ביותר (בעצם הקמת יישוב בודד בלב כפרים ערביים), ושידרו אמון ביכולתם להצליח במשימה. מה דעתכם על גישה חינוכית זו? האם היא הייתה נכונה רק בימי קום המדינה?

ב. סיפור זה, כמו סיפורים רבים אחרים על גבורת העשייה הציונית-דתית בראשית ימיה של הציונות והמדינה, כמעט ולא מוכרת, אפילו לא לנו. בבתי הספר שלנו לומדים על ההגנה ועל הפלמ"ח, על קרבות לטרון והקסטל, ועוד. טוב שכך, הרי אלו הם חלק מתולדות התחדשות חיינו בארץ בדור הזה. אך האם אנו מקדישים מספיק זמן ללמד את עצמנו ואת תלמידינו על שורשי העשייה הציונית-דתית? האם אנו יודעים מה זה בח"ד (ברית חלוצים דתיים) ורודגס (מי יודע מה זה?), על קרבות הגבורה של כפר דרום או בארות יצחק,

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

תחום חינוך אמוני

מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

אב על דמויות מופת כמר שח"ל ויעב"ץ (מי יודע מי הם היום). ועוד לא דיברנו על יסודות ההשקפה הציונית
התית... מה עליי לעשות אישית כדי להשלים חסר זה? ומה אוכל לעשות עם תלמידי?

מסביב לדפים

1. ניתן לעשות מנוי אישי (ללא עלות) על דפי "בעין חינוכית". נא לפנות לשרון: sharonz@orot.ac.il.
2. מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי חינוך וחיים המתאימות לרוח של "בעין חינוכית", מוזמנת לשלחן אליי: vyq8@zahav.net.il.
3. נשמח אם תפיצו את הדברים הלאה, למשפחה ולחברים מחוץ למכללה.
4. מומלץ לשמור על הגיליונות במחשב האישי לצורך שימוש עתידי.